

Handel-Mazzetti'nin (1882-1940) 1907 yılında Trabzon (Türkiye) ve çevresine yaptığı botanik gezisi

Nursel İKİNCİ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 14280, Bolu, Türkiye
ikinci_n@ibu.edu.tr, nursel.ikinci@gmail.com

Geliş/Received: 12.05.2015 • Kabul/Accepted: 01.07.2015 • Yayın/Published Online: 21.09.2015

Özet: Avusturyalı botanikçi Handel-Mazzetti 1907 yılında Trabzon ve çevresine bir botanik gezisi yapar. Beraberinde jeolog Franz Kossmat ve ekibin lideri zoolog K. R. von Blumencron da vardır ve gezinin asıl amacı Trabzon çevresindeki madenleri araştırmaktır. Ekiplerine İstanbul'da rehber/tercüman olarak Marc Bojovitch de katılır. Handel-Mazzetti bu gezi için Viyana'dan 27 Haziran'da ayrılır ve 14 Ağustos'ta zengin bir bitki koleksiyonuyla beraber geri döner. Gezisine İstanbul'da başlayan Handel-Mazzetti, Ereğli, Sinop ve Samsun'a uğradıktan sonra Trabzon'a geçer. Ziyaretinin neredeyse tamamını günümüz Trabzon ve Giresun illerinde çalışma yaparak geçirir. Dönüş yolunda Ordu'ya uğrar ve buradan İstanbul'a geçerek ziyaretini sonlandırır. Bu makalede Handel-Mazzetti'nin ziyaret etmiş olduğu yerlere ve botanik koleksiyonuna dair bilgiler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Botanik koleksiyonu, Giresun, Handel-Mazzetti, Ordu, Trabzon

Botanical excursion of Handel-Mazzetti (1882-1940) to Trabzon (Turkey) and its environs in 1907

Abstract: Austrian botanist Handel-Mazzetti made a botanical excursion to Trabzon and its neighborhood in 1907. In his visit he was together with geologist Franz Kossmat and zoologist K. R. von Blumencron who was the leader of the group. Main purpose of the excursion was to investigate the mines around Trabzon. In Istanbul Marc Bojovitch joins the group as dragoman. Handel-Mazzetti left Vienna on June 27 and returned on August 14 with a rich botanical collection. He started his journey in İstanbul and visited Ereğli, Sinop and Samsun on the way to Trabzon. He spent nearly all of his time by doing research in today's provinces of Trabzon and Giresun. On his return journey to İstanbul he visited and collected plants in Ordu. In this article information is given about the places Handel-Mazzetti visited and about his botanical collections.

Key words: Botanical collection, Giresun, Handel-Mazzetti, Ordu, Trabzon

GİRİŞ

Trabzon her dönemde seyyahların ve doğa bilimcilerin ilgisini çeken bir yer olmuştur. Trabzon'u ziyaret etmiş doğa bilimcilerinden kapsamlı eserler bırakanlardan başlıcaları Tournefort (1717, 2005), Karl Koch (1846) ve Paul Sintenis'dir (Baytop, 2004). Ancak bu bilim adamları genelde birbirine benzeyen, dönemin popüler güzergâhlarını takip etmişlerdir. Ağırlıklı olarak Trabzon merkez ve doğu ilçeleri, Gümüşhane (Zigana) ve Bayburt'a geçiş güzergâhları üzerinde çalışma yapmışlardır. Bu nedenle eserlerinde Trabzon'un batı ilçelerine yönelik fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1907 yılında Trabzon'u ziyaret eden Avusturyalı botanikçi Handel-Mazzetti bu duruma bir istisna oluşturur. Türkiye Florası'nda (Davis, 1965-1985; Davis vd., 1988) Handel-Mazzetti'nin toplamış olduğu bazı bitkilerin toplanma yerlerinin kendi memleketim olan Tonya'nın köy ve yaylaları olduğunu görünce bu botanikçiyle ilgili daha fazla araştırma yapmaya karar verdim. İlgili yayınları incelediğimizde günümüz Trabzon ve Giresun il sınırları içerisinde yer alan, özellikle Kalanema Deresi (Söğütlü Deresi) ve Harşit vadisi arasında kalan bölgede ve ayrıca Ordu'da çok kapsamlı çalışmalar yapıldığını görmekteyiz (Şekil 1). Bu çalışmaların bilimsel sonuçlarını sunan çok detaylı yayınlar vardır (Kossmat, 1910; Handel-Mazzetti, 1909). Handel-Mazzetti (1909) yayınında Trabzon ve Ordu çevresinde (Şekil 2) yapmış olduğu çalışmaların sonucunda ortaya çıkan vejetasyon analizlerini ve birçok farklı canlı grubuna ait (mantar, liken, su yosunu, ciğerotu, kara yosunu ve damarlı bitkiler) oluşturduğu biyoçeşitlilik envanterini sunar. Birlikte çalışmış oldukları Kossmat (1910) ise bölgenin jeolojisi hakkında kapsamlı bilgiler verir. Bu yayınlarda geçen yer adları (Tablo 1) ve dönemin yaşantısına dair notların

olabileceği düşünülerek bu yazı kaleme alınmıştır.

Handel-Mazzetti'nin ziyareti çok eski bir tarihe ait olmasa da özellikle Düzköy ve Tonya için önemlidir. Çünkü dönemin köy, yayla, dağ ve hatta mahalle adlarının bu kadar detaylı bir şekilde yer aldığı başka eserlere rastlanmaz. Ayrıca az da olsa dönemin günlük yaşamına dair bilgiler bulabilmemiz mümkündür. Aşağıdaki yazı büyük ölçüde Handel-Mazzetti'nin (1908) yayınının bir çeşit çevirisi ve kapsamlı özetidir. Orijinal metinde geçen yer adlarının güncel karşılıkları parantez içinde verilmiştir. Yine orijinal metinde geçen bilimsel tür adlarının düzeltilmiş geçerli karşılıkları da verilmiştir. Ayrıca Handel-Mazzetti harita çizmediğinden, haritalar aynı ekipte yer alan jeolog Kossmat'ın (1910) yayınından alınmıştır. Ayrıca bazı noktaları anlaşılır kılmak için Handel-Mazzetti'nin ve Kossmat'ın diğer yayınlarından da faydalanılmıştır (Handel-Mazzetti, 1909; Kossmat, 1910). Heinrich Freiherr von Handel-Mazzetti, 1882 Viyana doğumlu bir botanikçidir. Trabzon ziyaretinin hemen öncesinde 1907 yılında doktorasını (*Taraxacum* cinsinin monografi) yeni bitirmiştir ve Viyana Üniversitesi, Botanik Enstitüsü'nde asistandır. Trabzon seyahati de dâhil olmak üzere toplamış olduğu bitki örnekleri ağırlıklı olarak Viyana Doğa Tarihi Müzesi (W) ve Viyana Üniversitesi Herbariyumu'nda (WU) saklanmaktadır.

Handel-Mazzetti'nin yolculuğu

Handel-Mazzetti 1907 yılında temel hedefi Trabzon çevresindeki madenleri araştırmak olan bir geziye davet edilir. Gezi ekibi jeolog Dr. Franz Kossmat, gezinin lideri Karl R. von Blumencron ve kendilerine İstanbul'da katılacak olan rehber/tercüman Marc Bojovitch'den oluşur. Gezinin finansmanı Orientverein (Şark Derneği) tarafından sağlanır. Handel-Mazzetti bu araştırma gezisinden son anda haberdar edilmesinden dolayı yeteri kadar hazırlık ve ön araştırma yapamadığından şikâyet eder. Bu durumu telafi etmek için hareket gününe kadar sabahdan akşama çok yoğun bir çalışma içine girer ve bölge ile ilgili yapılmış önceki çalışmaları ve haritaları inceler.

Tablo 1. Handel-Mazzetti (1909) ve Kossmat'ın (1910) eserinde geçen yer adları ve günümüzdeki karşılıkları.

Orijinal metinde geçen ad	Türkçe okunuşu	Konum açıklaması
Akköi	Akköy	Giresun, Çanakçı ilçesinin bir köyü
Aladja-Dagh	Alacadağ	Kürtün, Gümüşhane
Ardutsch Deressi	Arduç Deresi	Görece civarı?
Bakadjak	Bakacak	Ordu'nun 15 km batısı
Charschut	Harşit	Gümüşhane'den doğar, Torul, Kürtün ve Doğankent'i geçip Tirebolu'nun 10 km doğusundan Karadeniz'e dökülür
Charschut/ Karshut Bazar	Harşit Pazar	Giresun, Doğankent'in eski adı
Chashka	Haçka	Trabzon, Düzköy
Dejirmen Dere	Değirmen Dere	Trabzon
Djivil Dere	Civil Deresi/İrmağı	Ordu, Merkez
Dshinik	Şinik	Akçaabat'ın bir köyü
Efkier	Efkar	Tonya'da bir yer
Elehu		Giresun, Görece
Elewy Deressi		Giresun, Görece Deresi
Eseli	Eseli	Görece ilçesi, İsmailbeyli Köyü, Eseli Mahallesi
Fol Köi	Fol Köy	Trabzon, Tonya, Kalınçam Köyü
Giaur-Dagh	Gâvur Dağı	Gümüşhane, Torul-Kürtün arasında bir dağ
Gümüşkhane	Gümüşhane	
Hadji Bekir Deressi	Hacı Bekir Deresi	Trabzon'un 5 km batısı, 500 m'ye kadar
Imbaschi	İnbaşı	Kızıl Ali Yaylası altında dik bir yamaç
Kalanema Dere		Akçaabat, Söğütlü Deresi

Kap Indje	İnce Burun	Sinop
Karaburk	Karabörk	Giresun, Çanakçı'nın bir köyü
Karan Maden (Shichli Dere)	Şihli Dere	Gümüşhane, Kürtün, Taşlıca Köyü
Khoros Dagħ	Horoz Dağ	Trabzon, Söğütlü Deresi'nin yukarısı yaklaşık 1500 m.
Kisyl baschi	Kızılbaşı köyü	Giresun, Görele'nin bir köyü?
Kisyl-Irmak	Kızılırmak	Samsun, Bafra
Kizyl Ali Yayla	Kızılali Dağı	Giresun, Çanakçı
Kukaros Bogħas	Kukaroz Boğazı	Trabzon, Tonya, Fol Köy'den Kalanema Deresine geçiş Fol'un 4 km kuzey doğusu. 1150-1200 m
Kuppe Topuk	Topuk Tepesi	Trabzon, Tonya'da bir yer
Kütsche (Kutja)	Güce	Giresun'un bir ilçesi
Melingania dere	Sertkaya (Metinganiya)	Trabzon, Akçaabat, Kalanima Deresi'nin batısında yan kol
Mula		Trabzon, Haçka-Düzköy'e bağlı bir köy, yeni adı Alazlı
Orükbeli	Erikbeli	Trabzon, Tonya, Fol Köyü'nün 5 km güney batısı
Pixit Su		Trabzon, Stephanos Köyü eteklerinden akan dere, Değirmendere vadisi
Platana		Trabzon, Akçaabat'ın eski adı
Sharli deressi	Şarlı Deresi	Trabzon, Tonya, Kumyatak Deresi
Sidiksa		Trabzon, Düzköy, Çayırbağı
Sinali		Trabzon, Düzköy'de bir yer
Sis-Dagħ	Sis Dağı	Giresun, Görele
Sivrikale		Giresun, Görele, Eseli ile deniz arasında
Stephanos		Trabzon, Çilekli Köyü (Zafanoz/Zefanos diye de halen bilinmekte)
Tscaghul göl tepesi	Çakırgöl tepesi	Gümüşhane, 2700 m
Tschanagdschi Deressi	Çanakçı Deresi	Giresun, Çanakçı-Görele
Tschemlikdschi-Deressi	Çömlekçi Deresi	Giresun, Görele
Tschokdam	Çokdam	Ordu'nun 12 km güneyi
Tschoroktale	Çoruh Vadisi	Artvin
Tshaganos tale	Çağanoz	Ordu, Melet'in kolu
Ulugoba		Trabzon, Tonya, Fol yaylası zirvesi, 2050 m
	Uluköy	Gümüşhane, Kürtün'ün eski adı

Vasil	Vazıldimena	Trabzon, Sögütlü Deresi vadisinin 8 km iç batısındaki yamaçlarda kurulmuştur. Eski adı Vazıldimena olan köy, 1963'te ikiye bölündü. Vazıl diye anılan bölümü Yeşiltepe, Dimena denilen bölümü Fıstıklı adıyla bağımsız bir köy olmuştur
Vavera Dagħ	Vavera Dağı	Trabzon'un 17 km güney batısında, Hacı Bekir deresinin kaynağının olduğu yer
Ziganadagħ	Zigana Dağı	Trabzon-Gümüşhane sınırı
Zovon Mesere	Zevon Yaylası	Trabzon, Tonya, Kalınçam Köyü'nün Yaylası
Aladja-Dagħ	Alacadağ	Gümüşhane, Kürtün
Ardutschly kiran	Arduçli kiran	Trabzon, 1700 m
Tschambaschi	Çambaşı Yaylası	Ordu

Handel-Mazzetti 27 Haziran 1907 tarihinde Viyana'dan ayrılır. Türkiye ziyareti İstanbul'da başlar (Şekil 3), burada kendilerine G. Rossolato (Sultanın avukatı) ev sahipliği yapar ve gezilerinin geri kalanını organize etmelerine yardımcı olur. Rossolato'nun daveti üzerine Prinkipo'da (Büyükada) kalırlar. İstanbul'da yanlarına Rossolato'nun sekreteri olan tercüman Marc Bojovitch katılır.

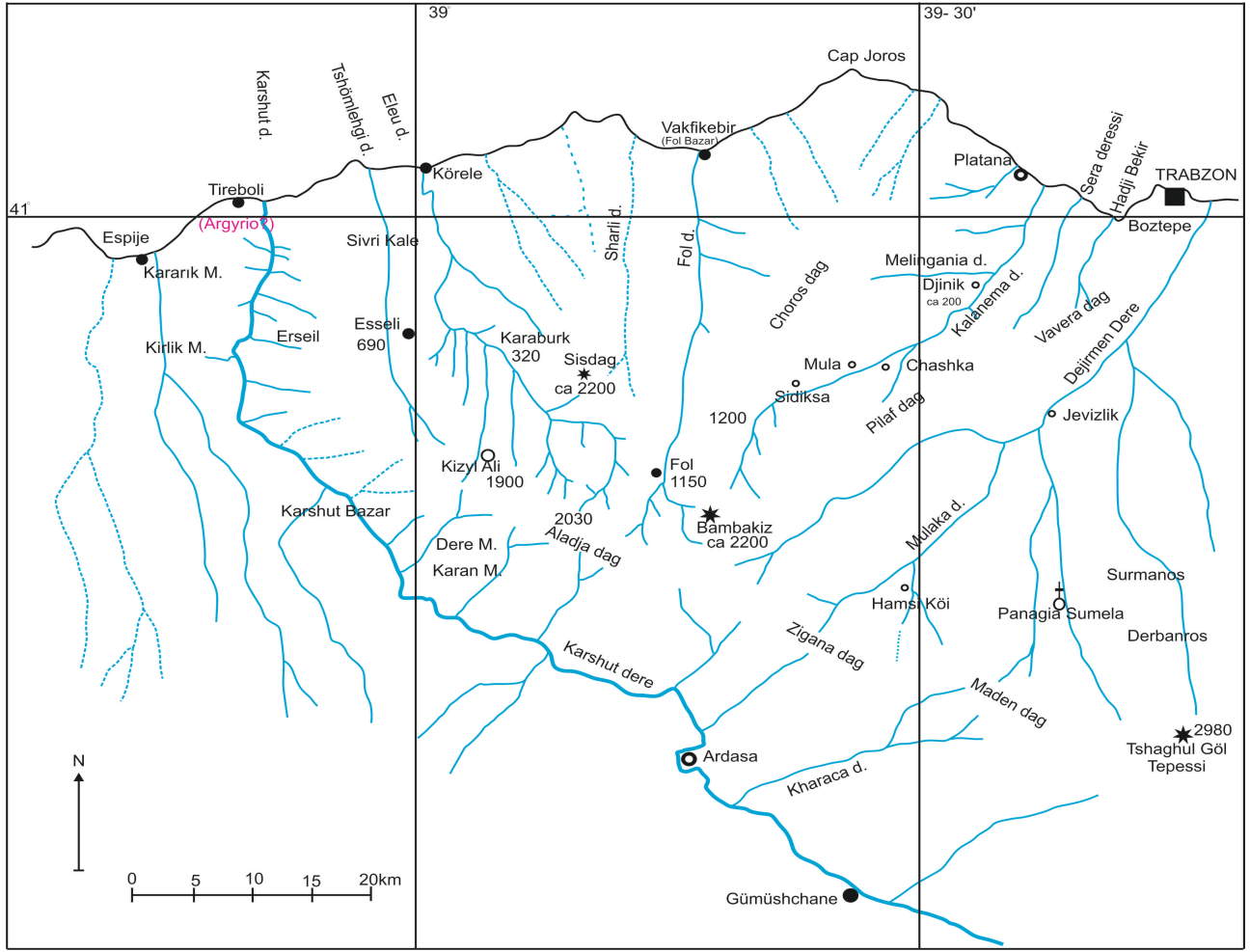
1 Temmuz akşamı Yunan vapuru "Thrake" ile yola çıkarlar. İstanbul'dan 200 km uzaktaki Bender-Erekli'ye (Ereğli) varırlar. Burada maden çıkarılmasını ve kömür ocaklarını görürler. Ereğli'ye uğrayan ilk botanikçi olduğundan bahseder ve buradan bitki toplar. Ertesi gün Kap Indje'ye (İnceburun) giderler. Kisyl-Irmak (Kızılırmak) deltasını geçerek Samsun'a varırlar. Samsun tahıl tarlalarıyla kaplıdır ve şark görüntüsü hâkimdir. Şehirde birçok sokağı *Anadolu dişbudağı* (*Fraxinus oxycarpa* Willd. bugünkü sınıflandırma adı ile *F. angustifolia subsp. oxycarpa* (Willd.) Franco & Rocha Afonso) gölgelemektedir. Takip eden gün antik mezarlık kazısını ziyaret ederler. 5 Temmuz'da Samsun'dan yola çıkarlar. Gün ağarırken bulutların arasında Sis Dağı'nın (Görelle, Giresun) zirvesini görürler. Sis Dağı Kiepert'in (1844) haritasında 2810 m yüksekliğinde, tamamen izole bir koni olarak gösterilmektedir. Bu nedenledir ki Handel-Mazzetti'nin Sis Dağı'nın ihtişamı konusunda bir beklentisi vardır. Ancak seyahatinin sonraki günlerinde Sis Dağı'nı yakından görünce bu kadar yüksek olmadığını anlayacak ve hayal kırıklığına uğrayacaktır.

Trabzon limanına vardıklarında saat yedidir. Otel Morengo'da kalırlar. Trabzon düzenli bir şehirdir ancak etrafı o kadar da güzel değildir. Özellikle Karl Koch'un "*Wanderungen im Orient*" (1846) ve Fallmerayer'in "*Fragmente aus dem Orient*" (1827) adlı eserlerinden dolayı Trabzon o dönemde bilinen bir yerdir. Trabzon botanik açısından da iyi bilinmektedir. Theodor Kotschy (topladığı bitkiler Viyana Müzesi'nde saklanmaktadır), Paul Sintenis, Alfred Huet du Pavillon, Benedict (Benjamin) Balansa, Pierre Martin Rémi Aucher-Éloy ve Karl Koch, Handel-Mazzetti'den önce Trabzon'u ziyaret eden botanikçiler arasındadır. Ancak Gümüşhane'den başlayan Harşit vadisine o güne kadar hiçbir botanikçi uğramamıştır. Trabzon'da birkaç gün kalırlar, Kossmat'la beraber çevrede küçük arazi çalışmaları gerçekleştirirler. Yakın çevrenin vejetasyonu bozuk olmasına rağmen, bölgenin floristik zenginliği hakkında bilgi verir. Birkaç aydır burada yaşayan Danimarkalı Doktor H. Christensen eşliğinde Zigana Dağlarından gelen Pixit-Su vadisi (Değirmendere'nin bir kolu) boyunca, Stephanos Köyü'nün (Çilekli Köyü, Zefanos/Zafanos diye biliniyor) yamaçlarına yarım günlük bir arazi gezisi yaparlar. Handel-Mazzetti burada ilk defa ata biner. Zor yollarda ustaca gidebildikleri için atları çok akıllı bulur. Stephanos Köyü çevresinde *isriç* (*Carpinus orientalis*), *kestane* (*Castanea sativa*) ve *komar* (*Rhododendron ponticum*) yoğundur. Bir Türk aile onları yemeğe davet eder, kiraz ve kestane ağaçları gölgesinde alçak bir sofraya kurulur, kural gereği ellerini yıkarlar ve iskemlelere otururlar. Kavrulmuş koyun eti, salatalık, haşlama, yahni, pilav, tatlı patates ezmesi yerler. Yemeği armut ve kahve takip eder. Yemekleri beğenir ve Avrupalıların damak tadına göre güzel olduğunu belirtir.

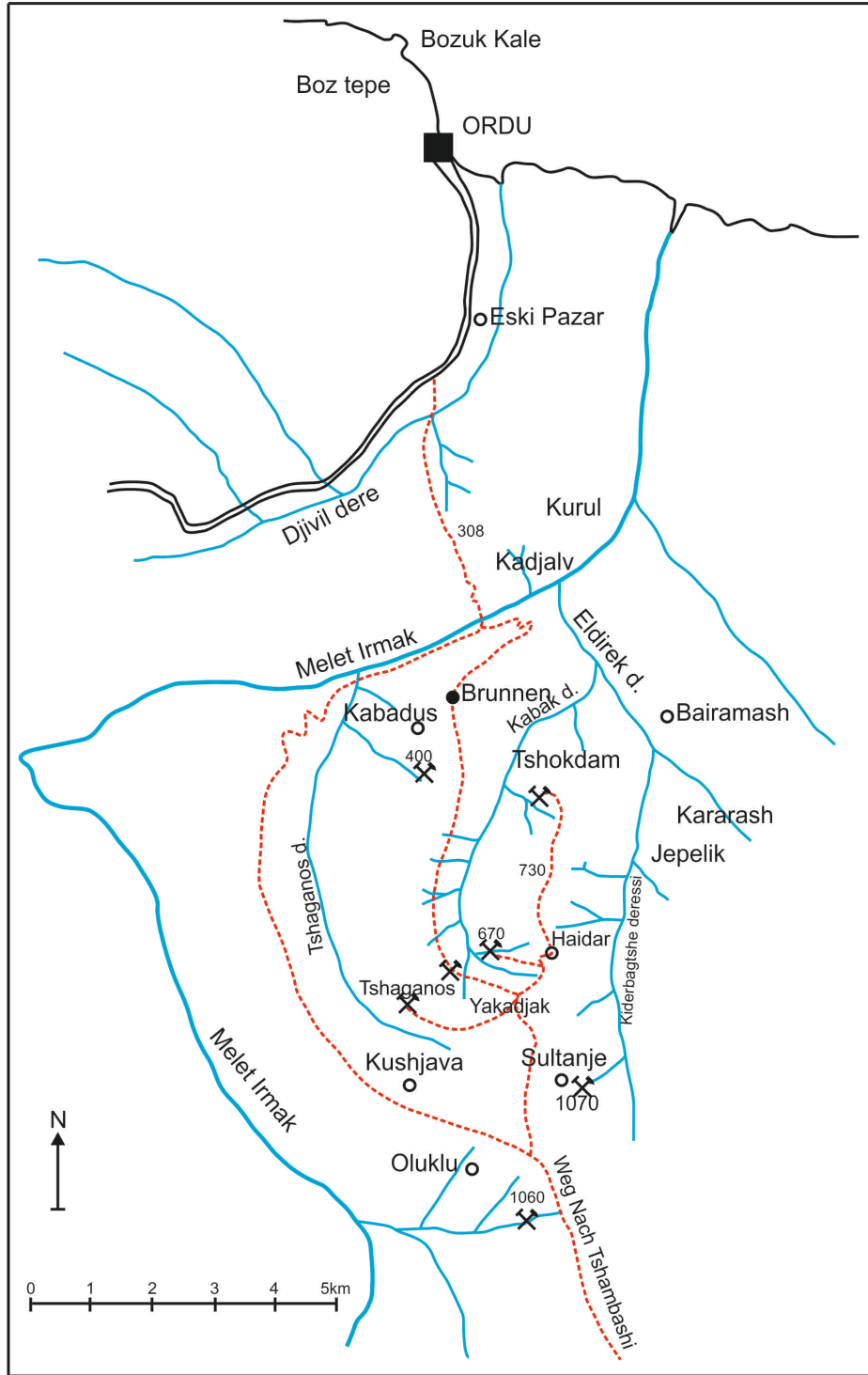
7 Temmuz günü hava bozuktur ve sis vardır ancak sonrasında açar ve otelden 200 km uzaktaki Adjara (Acara) ve Kartschchal (Karçal) Dağlarının karlı zirvelerini görebilirler, burada kaldıkları 12 gün içinde sadece bir defa bu manzarayı görebilirler.

Aşırı nem topladıkları bitkilerin küflenmesine sebep oluyordu. Oluşan küfleri temizlemeye çalışıyorlardı, bunun için bazen alkol kullanıyorlardı. Trabzon'da buldukları süre boyunca sıcaklık 25 °C'nin üstüne çıkmamıştır.

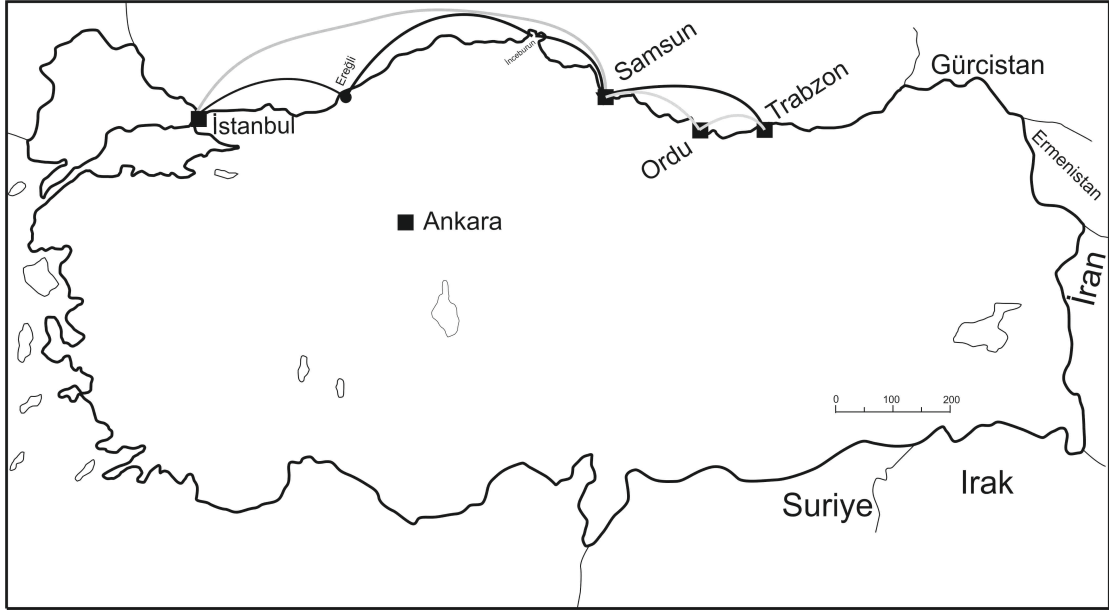
Kervanları 9 Temmuz sabahı iki gün sürecek bir yolculukla yakında bulunan Fol Köyü'ne (Kalınçam Köyü, Tonya) ulaşmak üzere yola çıkar. Vilayet tarafından yanlarına zaptiye olarak çok yaşlı ama cesur ve çalışkan bir asteğmen verilir. Bu asteğmen her alanda işlerine yarar, yöresel aşçılarına ve dört atlarına amirlik yapar. Önce sahil boyunca güzel bir şehircik olan Platana'dan (Akçaabat) geçerler ve sonra içeriye saparlar, Kalanema (Sögütlü) Deresi boyunca ilerlerler. Vadinin denize yakın tarafları fark edilmeyecek şekilde eğimlidir, zemin düzdür, başta ormansızdır, pek fazla dik olmayan lavlardan oluşan yamaçlar, büyük çınarlar, kumlu, suyu az vadi zeminini gölgelemektedir. Yöreğe has bir vejetasyon vardır.

Şekil 1. Handel-Mazzetti'nin Trabzon ve Tirebolu çevresinde çalıştığı yerler, kaynak: Kosmatt (1910).
m. : maden

Şekil 2. Handel-Mazzetti'nin Ordu ve Yakacak çevresinde ziyaret ettiği yerler, kaynak: Kosmatt (1910).

Şekil 3. Handel-Mazzetti'nin yolculuk rotası (siyah çizgi gidiş, gri ise dönüş güzergâhını göstermektedir).

Yirmiye kadar yakın türü ilk defa görürler, büyük bir bölümü Akdeniz kıyılarının karakteristik bitkileridir. Bu şaşırtıcı bir durumdur. Daha şaşırtıcı olan ise Vasil Köyü'nde (Yeşiltepe), Güneybatı-Kuzeydoğu yönünde *fıstık çamı* (*Pinus pinea*) ormanlarının sol yamaçları süslüyor olmasıydı (Buranın günümüzdeki adı Fıstıklı Köyü'dür) (Şekil 4). Önce küçük korular oluşturuyorlar, sonra daha geniş alanları kaphıyorlardı. Ağaçların kesildiği yerlerde şemsiye ve kubbeli şekilleri, açık gri-yeşil renkleriyle ayırt ediliyorlardı. Bilimsel açıdan bilinmeyen Kalanema Deresi, Tschoroktale (Çoruh vadisi) ile beraber Kuzey Anadolu'da Akdeniz vejetasyonuna sahip yerlerdir. Dshinik (Şinik) Köyü'ne doğru uzanan Melingania Deresi (Metinganiya, Sertkaya Köyü, Akçaabat) ile birlikte vadi daralmaktadır. Burada çadır kurup konaklarlar. Kossmat'la beraber kayalarda incelemeler yaparlar. *Sandal ağacı* (*Arbutus andrachne*) ormanı (Şekil 5), açık renk yapraklı, kiraz kırmızısı gövdesi ile olağanüstü süslü izlenim bırakır. Chashka'nın (Haçka) bir yan vadisinden 500 m yükselen teras vadiye hâkim gibi gözüktür. Aniden burada doğanın dokusu değişir. Kalenin alt tarafında *isriç* (*Carpinus orientalis*) ormanı başlar. Aşağılarda çokça tütün yetiştirilir. Yükseldikçe tahıl bahçeleri ve çayırıklar bulunur. Sonra karşılına bozulmamış *komar* (*Rhododendron*) çalılıkları, *kızılağaç* (*Alnus*), *ladin* (*Picea*), daha sonra yaklaşık 800 m yükseklikte *gürgen* (*Carpinus betulus*) ve devasa *kayın*'lar (*Fagus orientalis*) çıkar. Manzara insanı gittikçe cezbetmektedir ve *ormangülü* (*Rhododendron*'lar) dışında Ön Alpleri (Voralpen) hatırlatmaktadır. Choros Dag'ın (Horoz Dağı'nın) kireçtaşı olan bir tarafı o yeşillik içerisinde dik bir duvar gibi göze çarpar (aniden keyfi kaçırın bir sürpriz!). 200 m aşağıda Sidiksa (Çayırbağı) yer alır. Kuzey-güney yönünde sürekli yükselmekte olan Kukaros Boghas'ını (Kukaroz Boğazı, 1150 m) geçince umdukları panorama olan tüm Fol vadisi sisten dolayı gözükmez. Beklenti içinde oldukları Sis Dağı'nı da göremezler ve 3 km yürüyerek Fol Köyü'ne ulaşırlar ve derenin kenarına yerleşirler (Şekil 6 ve 7). Ertesi gün 100 m ileride daha kuru olan bir yamaca geçerler. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde gezdikleri yerler içerisinde orman bakımından en zengin yer Fol çevresidir. Yalnız batı yamacı biraz çayırık ve tarım alanıdır, aralardaki dağınık köy (yaklaşık 1100 m yükseklikte) evleri meyve ağaçlarının altında gizlenmiştir. 1800 m'ye kadar olan yerler *kayın* (*Fagus orientalis* Lipsky), *gürgen* (*Carpinus betulus*), *kızılağaç* (*Alnus glutinosa*), daha yükseklerde *ladin* (*Picea orientalis*) arasında karışık olarak *Kafkas göknarı* (*Abies nordmanniana* subsp. *nordmanniana*) ile kaplı yoğun ormanlardır. Bu orman örtüsünün arasına antik maden ocakları (artıkları ve moloz yığınları) girer. Yangın ve doğal olayların bu ormanlara fazla etkisi olmamıştır. Orman altı çalılıklarını *komar* (*Rhododendron ponticum*) ve *zifin* (*Rh. luteum*) oluşturur. Ormanın yok olması durumunda bu iki tür ormanın yerini alır ve bir daha da geri dönüş olmaz. *Komar* gölgede yetiştiğinde iki insan boyuna ulaşabilir. *Zifin* ise kuru yerleri tercih eder. Handel-Mazzetti *ormangüllerinin* üzerinde çok durur ve bir Orta Avrupalı için bu manzaranın yabancı olduğunu belirtir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sadece Kalanema Deresi boyunca *komar*lar deniz seviyesinden orman sınırına kadar ulaşırlar. Bu iki tür mısır tarlası, çayırıklar ve kullanılmayan yollar dâhil her yeri işgal etmiştir. Hatta eski maden ocaklarında da bile yetişmektedirler. Bu bölgede *komar*lar çok yoğun olduğundan içlerinde yürümek zordur. Özellikle de beraberinde *akasma* (*Clematis*) ve *dikenucu* (*Smilax*) da olunca içlerinde ilerlemek neredeyse imkânsızdır. Bundan dolayı köylüler 1700 m yükseklikteki Arduutschly Kiran (Arduçlı Kiran)'a bugüne kadar kimsenin gidemediğini anlatırlar. Bu *komar*lar arasında sadece *kuspida* (*Campanula lactiflora*) yetişir, insan boyuna ulaşan bu bitkinin çiçekleri açık mavidir. Koloni halindeki *komar*ların içinde tek tek bulunurlar, açık alanlarda ise öbek halinde de yetişebilirler. *Lifos* (*Vaccinium arctostaphylos*) insan boyunda,

kırmızı dallara ve kırmızı-kahverengi yapraklara sahip, ekseriyetle yapraklarının bir tarafı güneşe doğru bakan bir çalıdır. *Karayemiş (Laurocerasus)*, *çobanpüskülü (Ilex aquifolium)* ve *böğürtlen (Rubus)* vardır. Yazar Fol Köyü'nde bulunduğu sürede komarlarla çok fazla haşır neşir olmasına karşın, onlara yönelik bir sevgisinin oluşmadığını belirtir. Bunun nedenleri arasında o dönemde çiçeksiz oluşlarını ve havanın çok yağmurlu olmasını gösterir. Yağmur yağmasa bile sis vardır, hava yalnız geceleri açıktır. Sıcaklık geceleri 11 C° civarındadır, yıldızlı gece altında gaz lambasının etrafında otururken sayısız ateşböcekleri tarafından sarılıyorlardı. Blumencronn'un yakaladığı zar kanatlılar (*Himenoptera*: arı ve karıncalar) ve sinekleri (*Diptera*) kutularına yerleştiriyorlardı. Bu arada çakalların ulumaları onlara eşlik ediyordu. Fol deresi Eski Mahallesi'nde madencilik işletmesi yapan Bay (Sing.) Giudici rehberliğinde yukarıda tarif edilenden farklı vejetasyonlar da görürler. İşletme Müdürü Bay Feley ile beraber bu komarlıklarda zorlukla bir parça aşağı inerler ve balta girmemiş (Urwaldwildnis!) ormanlarda bulurlar kendilerini. Çakıllı zeminin üzerinden, kayaların oluşturduğu basamaklardan ve birçok devrik ağacın üstünden geçerler (Şekil 8). *Ladin, gürgen, kızılbaş*, devasa boyutlarda ve dev taçlı *kayın* ağaçları dere yatağını gölgeler. Aralardaki çok az komar çalıları olağanüstü boyutlara ulaşmıştır, bunlara kalın gövdeli *koca kangal (Cirsium pseudopersonata* Boiss. & Balansa), *kaba kafesotu (Symphytum asperrimum* Donn ex Sims, doğrusu *S. asperum* Lepech) ve Orta Avrupa'nın en büyük eğreltisi ve karakteristik bir bitki olan *şah eğreltisi (Struthiopteris germanica* Willd. şu andaki adı: *Matteucia struthiopteris* (L.) Tod.) eşlik etmektedir.

Şekil 4. Fıstıklı Köyü (Akçaabat) yukarısında fıstıklı çamları.

Bu eğrelti Kafkaslarda da bulunmaktadır. Sis Dağı ile aralarında bir dağ zinciri olduğunu öğrenince bir sonraki karargâhın Eseli (Görece, İsmailbeyli Köyü, Eseli Mahallesi) olmasına karar verirler. Yola Fol deresinin kaynağından başlamak isterler. Gümüşhane Sancağı ile sınırı Charshut (Harşit) Vadisi ayırmaktadır. 13 Temmuz sabahı bir katırın sırtında ve yaşlı bir Türkün eşliğinde Eski Mahalle Deresi boyunca yükselmeye başlarlar (Şekil 8). Tüm bu sırt yüksek ormanlarla kaplı *ladin, köknar* ve geniş yapraklılar ve altta çalılıklarla kaplıdır. En aşağıda bulunan Fol Yaylası Küçük Dağ Zowon Mezere (Zevon Yaylası, 1330 m) yalnız iki kulübeden oluşmaktadır. Burada artık kimse oturmamaktadır. Ağaç sınırı 1800 metredir, artık ağaçlar seyrekleşir ve komarlar başlar. Karakteristik yabani otlar arasında 5 cm çapında çiçeği olan *kırmızı ıtır (Geranium jubatum* Hand.-Mazz. *nv. sp.*, şu andaki adı *G. İbericum* Cav., subsp. *jubatum* (Hand.-Mazz.) P.H.Davis) göze çarpar. Bu bitkiyi Handel-Mazzetti yeni tür olarak tanımlar ancak Türkiye Florasının yazarı Davis bitkinin *G. ibericum*'un alt türü olduğuna karar verir). Uzaktan kar beyazı lekeler ilgisini çeker, yaklaşıncaya beyaz çiçekli *dağ komarları (Rhododendron caucasicum* Pall.) olduğunu görür. Bu içeri girmiş bir Kafkas bitkisidir, Doğu'da Cimil'de vardır. *Kurt soğanı (Ornithogalum oligophyllum* E.D.Clarke) ve *camışkıran (Scilla sibirica* Haw.), *sarı sığırözü (Anthemis biebersteiniana* K. Koch, doğru adı: *Archanthemis marschalliana* subsp. *pectinata* (Boiss.) Lo Presti & Oberpr.), *kediyayağı (Antennaria dioica* (L.) Gaertn., aralarda *kaf şebnemlisi (Alchemilla caucasica* Buser) vardır. Ulugoba diye adlandırılan zirveye çıkarlar, yüksekliğini 2050 m olarak ölçerler. Buraların kuzey yamaçları da seyrek *dağ komarları* ile kaplıdır.

Şekil 5. Doğanköy’de (Akçaabat) sandal ağaçları (*Arbutus andrachne* L.). Bitkinin günümüzdeki yerel adı “andrahna”dır.

Şekil 6. Fol Köyü (Kalınçam Köyü, Tonya).

Şekil 7. Fol Köyünde eski han kalıntısı.

Şekil 8. Fol Köy yakınlarındaki Eski Mahalle Deresi, 1200 m. Kaynak: Handel-Mazzetti (1909).

Çayırıklarda boylu, büyük yapraklı *sumaçlar* (dokuzteveli, *Veratrum lobelianum* Bernh., geçerli ad: *V. album* L.) vardır. Ara sıra kar öbekleri bulunur. Kayaçlar burada tüm Fol'da olduğu gibi andezit ve püskürüktür. Çevrenin

haritasının eskizini yaparlar. Fol Deresi yukarısındaki Bambakis (2200 m) bulutlara gömüldüğü halde Harşit Çayı'nın kaybolduğu yeri görebilirler. Geri dönmeleri gerekir, özellikle birçok yayladan geçeceklerini ve Türk misafirperverliğini düşünerek erkenden yola çıkmaları gerekiyordu. Yayla ekonomisi hayvancılığa dayanıyordu, keçi, koyun ve küçük inekler ve manda besliyorlardı, birçok kulübe şeklinde ahır vardı. Onlara Alplerde olmadıklarını hissettiren tek şey yaylalardaki insanların renkli şark kıyafetleriydi. Gittikleri her yerde tabanca ve kama kuşanmış adamlar tarafından "hoş geldiniz" selamıyla son derece dostça ve dini fanatizmden uzak bir şekilde karşılanıyorlardı. Kahve eşliğinde işaret diliyle ve çok dilli sohbetler bolca gerçekleşiyordu. Klavuzu ile hiçbir sözcükle anlaşamamaktan ve yaptığı işin ne olduğunu anlatamamaktan şikâyetçiydi. Bu nedenle de ona (klavuz) sorulan sorulara (arkadaşları tarafından) hiçbir şekilde açıklayıcı yanıtlar verebildiğini düşünmemekteydi. Hatta kullanımı olmayan bazı yabancı otları neden topladıklarına da anlayış göstermiyordu (niye alıyorsunuz bunları der gibi). Fol Köyü'nde Blumencron'un *Lepidoptera* (kelebek ve güveler) toplaması sırasında niye kelekleri topluyorsunuz sorusuna tercümanlarının onlardan rakı yapacağız yanıtını duyunca hoşlarına gider. Yemek davetlerinden kaçmak için midesinin şişkinliğini gösterir, karşıdakiler güler ve anlayış gösterirler. Böylece Fol'daki karargâha geç kalmazlar. Bir buçuk gün toplanan örneklerin hazırlanması ile uğraşırlar.

15 Temmuz'da Fol'daki karargâhı terk edip batıya doğru yönelirler. Fol Deresi'ni Elewy (Elehu) Deresi (Görel Deresi) ile ayıran Orükbeli (Erikbely) tepesinden ayrılarak kuzey yönüne doğru Kızılali yaylası üzerinden Eseli'ye ulaşırlar (Şekil 9 ve 10). Topuk'un (1700 m) iki bakır madeni girişlerini ayın 12'sinde buradan geçtiklerinde biliyorlardı. O gün hoş bir tesadüf olur ve sis olmaz, böylece Sis Dağı'nı görebilirler ancak hayal kırıklığına uğrarlar. Beklenen göklere çıkan kubbesi yerine çift zirveli, bazı yamaçları orman olan bir dağla karşılaşır, turizm açısından bir abartı olduğu kanısına varırlar. Sis Dağı'nın yüksekliğinin en fazla 2100 m olabileceğini düşünürler, eski haritalarda ise 2830 m olarak gösterilmesini çözemezler. Sis Dağı'nın yüksekliğini büyük olasılıkla sisten dolayı göremediklerinden, kendine anlatılanların ve zirvesine çıkılmasının ne kadar zaman aldığından yola çıkarak böyle karar vermiş olsalar diye belirtir. Yerel halk onları zor durumlara sevk eder, bilmedikleri halde bilmiş gibi davranırlar. Asa Deresi'nde değil de Elewy Deresi'nde olduklarını anlarlar. Eseli'den tam kuzeye yönelmektedir dere ve burada Elewy, Asa Deresi'nden ayrılır. Yol boyunca *sarıçam* (*Pinus sylvestris*) ormanı vardır. İlginç türler orman sınırlarında bulunur. Bunlar: *fiğ geveni* (*Astragalus viciaefolius*, doğrusu *A. viciifolius* DC), *hoş kayagöbeği* (*Sedum pilosum* doğrusu: *Prometheum pilosum* (M.Bieb.) H.Ohba), *al pisikulağı* (*S. crenatum* doğrusu: *Phedimus spurius* (M.Bieb.) t Hart), *kaf yararı* (*Herniaria zervudachii* n. sp., doğrusu *H. caucasica* Rupr. ve *kirpi kangalıdır* (*Cirsium echinus* (M.Bieb.) Hand.-Mazz.). Burada 2000 m civarında adını öğrenemedikleri bir zirve vardır. Öğle molasında ilginç şeyler toplarlar: *kırk ayakotu* (*Carex huetiana* Boiss. Doğrusu: *Carex umbrosa* Host supsp. *huetiana* (Boiss.) Soó) ve *katır çiğdemi* (*Colchicum bifolium* Freyn & Sint., şu andaki geçerli adı: *C. szovitsii* Fisch. & C.A.Mey. subsp. *szovitsii*). *Dağ komarı* burada da bulunuyordu. Nihayet Giaur-Dagh'ını (Gâvur Dağı, Gümüşhane, Torul-Kürtün arasında) görebilirler, 3000 metreye ulaşan dağ karla kaplıdır. Aladja-Dagh da (Alacadağ, Kürtün sınırları içerisinde) görünür, bu dağ 2100 metreyi geçmez. Artık aşağı inmeye başlarlar, 1650 metrelik sırtı geçip Elewy Deresi ile birleşmekte olan Karan Maden'e (Shichli=Şihli Dere, Günümüzde Taşlıca Köyü, Kürtün) inerler, eğim 35 derecedir. Kiepert'in (1844) haritası yerleri gösterir ancak arazi hakkında bilgi vermez. 300 m yukarı çıkarlar, inerken küçük bir yayla olan Deliklitaş'ı geçerler. At sırtında 45 dakika süren bir yolculuk sonrası Kızıl Ali Yaylası'nda (1840 m) geceleme için çadır kurarlar (Şekil 11). Hava gece 11:30'da 18 C°'dir, beklenmedik şekilde sıcaktır. Karargâhlarının etrafında sadece Kafkaslardan bilinen *Kafkas akçaağacı* vardır (*Acer trautvetteri* Medw., şu anki geçerli adı: *A. heldreichii* Orph. subsp. *trautvetteri* (Medw.) A.E.Murray). Dallarını yosun ve likenlerle kaplıdır, bir metreden uzun *sakal likeni* (*Usnea longissima*) vardır dallarında. Burada Kafkaslara özgü *kurtboğan* (*Aconitum ponticum* (Rapaics) Hand.-Mazz. Doğrusu: *A. orientale* Mill.), *koru sütleğeni* (*Euphorbia macroceras* Fisch. & C.A.Mey.), *sumaç* (dokuztepelisi) (*Veratrum album* L.), *kutul kaplanotu* (*Doronicum macrophyllum* Fisch.) ve *sütlü güşad* (*Gentiana asclepiadea* L.) bulunur.

17 Temmuz, Kızıl Ali Yaylası'nı terkedip biraz batıya Imbaschi'ya (İnbaşı) ulaşırlar, burada Elewy'nin küçük bir kolu olan Karaburk (Karabörk) Deresi geçer. 1300 m yüksekliğinde Tschemlikdschi-Deressi'ne (Çömlekçi Deresi) ulaşırlar. Burada *köknaclar* (*Abies*) ve *kestaneler* (*Castanea sativa*) göze batar, diğer karakteristik ağaç *şimşirdir* (*Buxus sempervirens*). Turbalık yosunları da zengindir, *Sphagnum acutifolium* ve *Girgensohnii compactum* bulunur. Akşam üzeri Eseli'ye gelirler ve çadırlarını buraya kurarlar. Yol boyunca hep *komar* vardır. Sabahleyin maden atıklarından çıkan kokularla uyanırlar. Bu kirliliğin sahipliği tamamen orada oturan Rumlara aittir. Eseli, Görel ile Kızıl Ali Yaylası'nın ortasındadır. Sahile uzanan dik bir yolla 15 km mesafede, denizden 680 m yüksekliktedir. Yörede evler kırlangıç yuvası gibi dağınık basamaklar şeklinde üst üstedir ve çamur çatılıdır (Şekil 12). En son köşede kilise bulunmaktadır. Aynı şekilde alçak bir yapı olan kahve görünmektedir. Diğer evlerin bacaları ve sivri çatıları ve küçük bir mezarlık vardır. Sis Dağı'na yapacakları geziden, çok zaman alacağı için ve vejetasyon koşullarının benzerliğinden dolayı vazgeçerler. Tschemlikdschi Deresi (Çömlekçi Deresi) ilgisini çeker ve 18 Temmuz'da bitlerini kaşıyan Eselili küçük bir Rum genç çocuğun yol göstericiliğinde dere boyunca 200 m yukarı çıkarlar. Dere boyunca *kızılağaç* (*Alnus glutinosa* subsp. *barbata*), ormanaltı bitkisi olarak *şimşir* ve *girit eğreltisi* (*Pteris cretica*) bulurlar. Yaklaşık 7 km sonra yol ayrımından sonra çimenlikler, meyve ağaçları, tarlalar ve birkaç ev vardır. Bir Türk evi kahve daveti almadan geçilemez, burada da davet aldıklarından biraz dururlar. Köylüler onlara madenleri gösterir, 900 m yukarıdaki kayalar bakır içermektedir, ancak Handel-Mazzetti için

yosunlar daha ilginçtir, bunlar içinde nadir olan *Scopelophila acutiusecula* türü vardır. Burada zorlu bir yolculuk sonunda epey yosun toplar. Dönüşte doğu yamacını kullanır. Elewy'ye giden yol üzerinde Tschödschen (=Pelil Oglu) madenine ulaşırlar. Doğal olarak sağanak yağmur altında Eseli'ye dönerler.

Şekil 9. Erikbeli Yaylası, Tonya.

Şekil 10. Erikbeli Yaylası, Tonya.

Şekil 12. Eseli Köyü, Görele. Kaynak: Handel-Mazzetti (1908).

1. *Hieracium silvaticum* ssp. *gentiliforme* Zaha. 2. *Epilobium prionophylloides* Hand.-Mzt. 3. *Silene Euxina* Rupr.
4. *Orchis Pontica* Fleischm. et Hand.-Mzt. 5. *Herniaria Zervudachii* Hand.-Mzt.

Şekil 13. Handel-Mazzetti'nin Trabzon çevresinden tanımlamış olduğu yeni taksonlar-1.
Kaynak: Handel-Mazzetti (1909).

1. und 4. *Chrysanthemum Trapezuntinum* Hand.-Mzt. 2. *Geranium jubatum* Hand.-Mzt.
3. *Campanula lamioides* Witas.

Şekil 14. Handel-Mazzetti'nin Trabzon çevresinden tanımlamış olduğu yeni taksonlar-2. Kaynak: Handel-Mazzetti (1909).

21 Temmuz'da Dr. Kossmat'la beraber Elewy Deresi'ne giderler, kilise ve Hagios Joannes Chrysostomos okulunun yanından geçerek, Rum köyü Karaburk yukarılarındaki yamaçlarda bulunan Akköi (Akköy) madenine ulaşırlar.

Ertesi gün Eseli'yi terkedip Trabzon'a ve sahile ulaşmak isterler. Yüklerini taşıması için köyde iki katır vardır sadece. Bu katırlar da kediler gibi miskindir, tek becerileri tekme atmaktır (Handel-mazzetti'ye göre). Kütsche'nin (haritada Kutja, günümüzde Güce) aşağısında Elewy Deresi'nin tabanına ulaşırlar. Bu yerleri çok güzel bulur, fotoğraf çekemediğine üzülür. Sis Dağı'nın kuzey yamacından Tschanagdschi Deressi (Çanakçı Deresi) yollarını batıya yönlendirmektedir ve Sivrikale'nin ayağına getirmektedir. Ardutsch Deressi (Arduç Deresi'ne) saparken fındık bahçeleri vardır (*fındık* en fazla ihraç edilen üründür). Akşama doğru Görele'ye varırlar. Akşam Görele'de kalmak için Yunan okuluna yerleşirler. Burada postanede işleri vardır, Rossolato'ya telgraf çekerler. Buraya varmalarından itibaren polis yanlarına gelir, bir zaman onları izler ve seslenmeksizin gider. Blumenkronn telgraf dairesinde çalışanları pek kültürlü bulmaz. 23 Temmuz sabahında yaklaşık bir saatlik bir mesafede doğuda bir tepede bulunan Kisyl Baschi Köyü'nün (Kızılbaş Köyü) kalıntılarını ziyaret ederler, aslında sadece birkaç höyükten (taş yığını) oluşur.

Öğlen yelkenli ile Trabzon'a yola çıkarlar. Akşam 10'a doğru limana ulaşırlar, geceleyin yelkenlide kalmak zorunda kalırlar. Bu yelkenli yolculuğu sırasında topladıkları tüm bitkileri ıslanır ve bitkiler küflenir. Planları Sürmene ve Rize'ye gitmekti ancak bu zamana bitkileri kurutmaya harcarlar. 26 Temmuzda Platana'ya (Akçaabat) iki günlük bir arazi daha yaparlar, Hadji Bekir Deressi (Hacıbekir Deresi) boyunca Vavera Dağı'nın (900 m) doğu zirvesine ulaşırlar. Dönüşü ise Trabzon'un yazlık mesire yeri olan Soğuksu üzerinde yaparlar. Bir sonraki arazide ise (29 Temmuz'da) Kalanema Deresi vadisinde Melingania Dere'den yukarıya çıkar, bitki örtüsü ilk gelişine göre çok farklı görünür. *Damsazi* (*Andropogon hirtus*, şu anki geçerli adı: *Hyparrhenia hirta* (L.) Stapf) göze batar. Her ne kadar halk dostça davranırsa da yalnız gittiği için yanına tabanca ve mermi alır.

31 Temmuz Trabzon'dan ayrılıp Rus vapuru "Vesta" ile Ordu'da karaya çıkarlar. 16 km güneyde Kushava (Kuşova) Köyü'ne yakın Bakadjak (Bakacak) Maden yöresine giderler. 2 Ağustos'ta Karahissar'a (Karahisar) yola çıkarlar, yol oldukça kötüdür ve köprüler harap. Dshiwil Dere'den (Civil Dere) Melet Irmağı'ndan sığ bir dere 50 m geçmektedir. Etraf *harbakotu* (*Myricaria germanica* (L.) Desv.) çalılıkları ile kaplıdır. Kuzeydoğuda Kurul'da kayalık dağlar vardır. Ordu ve çevresinin tüm halkı yazın 1950 m'deki Tschambaschi (Çambaşı) Yaylası'na çıkar, gramofonlarını da yanlarında götürürler ve hep aynı müziği dinlerler. Melet Irmağı önce doğu-batı yönünde akar sonra iki dere birleşir, biri batıda Tschaganos Deressi (Çaganos Deresi,) ve güneyde Eldirek Deresi. Sonuncu ikiye ayrılır: Batıda Kabak deresi, doğuda Kider Bagtsche Deressi (Kiderbahçe Deresi,) 920 m denizden yukarıdadır. Bakacak Yaylası'na giderler, Kabak Deresi yavaşça yükselir, orada ağaçtan bir kulübeye (hana bağlı) yerleşebilirler, sağanak ve fırtına vardır. İki buçuk gün yakın çevreyi, Kabak Deresi orman içi Tschokdam (Çokdam), güneye doğru Sultaniye ve Oluklu çevresini incelerler. Buranın doğası ve florası tamamen doğuda gezdikleri yerlere ve okudukları diğer yayınlara uymaktadır.

5 Ağustos akşamı Ordu'ya dönerler. 9 Ağustos'un sabahına kadar Fransız vapuru "Phrygie" gelmeden önce küçük bir vadiye jeolojik incelemeler yaparlar, kıyı florasını çalışırlar ve taş ocağına giderler.

Samsun'da biraz kaldıktan sonra 12 Ağustos'ta İstanbul'a varırlar. Buradan sağlığı yerinde olarak zengin bir koleksiyona, az sayılmayacak herbaryum materyaline, yanında güzel tecrübe ve anılarla Viyana'ya döndüğünü belirtir. Handel-Mazzetti'nin bu ziyaretinden toplamış olduğu örneklerden birçok yeni takson yayımlanmıştır. Bunlardan Handel-Mazzetti'nin 1909 yılında yayınlamış oldukları Tablo 2'de ve Şekil 13 ve 14'de verilmiştir.

Tablo 2. Handel-Mazzetti'nin toplamış olduğu bitkilerden o dönemde yayınlanmış yeni taksonlar. Kaynak: Handel-Mazzetti (1909).

Orijinal makalede yayınlandığı şekilde ad	Lokalite	Geçerli ad	Türkçe ad
<i>Herniaria zervudachii</i> Hand.-Mazz.	Fol yakınlarında Efkiar ve Topuk 1500 ve 1700 m. Orukbeli	<i>H. caucasica</i> Rupr., Fl. Caucasi 241 (1869).	<i>kaf yararı</i>
<i>Geranium jubatum</i> Hand.-Mazz.	Ulugoba'nın kuzey yamaçları. Orukbeli ve Aladja Dagı arası	<i>G. ibericum</i> Cav. subsp. <i>jubatum</i> (Hand.-Mazz.) P.H.Davis, Notes Roy. Bot. Gard. Edinburgh 22: 24 (1955).	<i>kırmızı ıtır</i>
<i>Epilobium prionophylloides</i> Hand.-Mazz. hybr. nova (<i>montanum</i> x <i>prionophyllum</i>)	Ordu'nun güneyi, Bakadjak yakınları	<i>Epilobium prionophylloides</i> Hand.-Mazz. Ann. Nat. Hofmus. Wien xxiii. 172 (1909).	
<i>Chrysanthemum trapezuntinum</i> Hand.-Mazz.	Hadji Bekir Deressi, 200 m	<i>Leucanthemum vulgare</i> Lam., Fl. Franç. 2: 137 (1779).	<i>ay papatya</i>
<i>Orchis pontica</i> Fleischmann & Hand.-Mazz.	Chashka yukarısı Kalanema Dere, 750 m, Fol Köi, 1200 m. Mine Topuk, 1700 m. Eseli, 600 m. Bakadjak, 950 m	<i>x Dactyloglossum ponticum</i> Kohlmüller, Ber. Arbeitskreis. Heimische Orchid. 16 (1): 74-75 (1999). (<i>D. Urvilleana</i> x <i>C. viride</i>).	<i>yamuk salep</i>
<i>Hieracium cymosoides</i> Zahn subsp. nova (<i>H. leptophyton</i> 'un alttürü olarak)	Fol Köy, 1100 m. ve Zowon Mesere	<i>Pilosella leptophyton</i> (Nägeli & Peter) S.Bräut. & Greuter, Willdenowia 37: 135 (2007).	<i>dişli tırnakotu</i>
<i>Hieracium silvaticum</i> L. subsp. <i>gentiliforme</i> Zahn.	Fol yakınları, Ulugoba'nın kuzey yamaçları	<i>Hieracium gentiliforme</i> (Zahn) P.D.Sell & C.West, Notes Roy. Bot. Gard. Edinburgh 33: 431 (1975).	<i>koca şahinotu</i>
<i>Campanula lamioides</i> Witasek	Eseli'nin kuzeyi, 600 m	<i>C. glomerata</i> L. subsp. <i>hispida</i> (Witasek) Hayek, Repert. Spec. Nov. Regni Veg. Beih. 30(2): 532 (1930).	<i>yumak çanı</i>

TEŞEKKÜR

Bu makalenin ilk halini titizlikle düzelter ve tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Tuna Ekim'e, çalışmaya konu olan orijinal makalelerin çevirilerindeki yardımları için Faruk İkinci'ye, yer adları konusundaki yardımlarından dolayı Melahat İkinci'ye, haritaların çizimi için Orkun İkinci'ye, Handel-Mazzetti'nin Trabzon'da çalıştığı alanları 2014 yılında ziyaret etmem konusunda yardımlarından dolayı Orman Mühendisi Osman İkinci'ye teşekkür ederim.

Bu çalışma, Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde düzenlenen 1. Ulusal Bitki Biyolojisi Kongresi'nde (2-4 Eylül 2015) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAK LİSTESİ

- Baytop, A. (2004). Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında Anadolu'da bir bitki toplayıcısı: Paul Sintenis (1847-1907). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 6 (1): 1-15.
- Davis, P.H. (1965-1985). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* 1-9. Edinburgh Univ. Press., Edinburgh.
- Davis, P.H., Mill, R.R. & Tan, K. (1988). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* 10. Edinburgh Univ. Press., Edinburgh.
- Handel-Mazzetti, H.F. (1908). Bericht über die im Sommer 1907 durchgeführte botanische Reise in den pontischen Randgebirge im Sandschak Trapezunt. In: 13. *Jahresbericht des naturwissenschaftlichen Orientvereines* in Wien.
- Handel-Mazzetti, H.F. (1909). Ergebnisse einer botanischen Reise in das Pontische randgebirge in Sandschak Trapezunt. *Annalen des K. K. Naturhistorischen Hofmuseums Wien* XXIII Band: 6-213.
- Handel-Mazzetti, H.F. (1912). Neues aus den pontischen Randgebirge im Sandschak Trapezunt. *Repertorium specierum novarum regni vegetabilis* X: 397-402.
- Tournefort, J. P. (1717). *Relation d'un voyage du Levant* 3. Lyon.
- Tournefort, J. P. (2005). *Tournefort Seyahatnamesi*. Ed. Stefanos Yerasimos. Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Fallmerayer, J.A.C. (1827). *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*. Verlag von Anton Weber, München.
- Koch, K. (1846). *Wanderungen im Oriente während der Jahre 1843 und 1844*. Weimar.
- Kossmat, F. (1910). Geologische Untersuchungen in den Erzdistrikten des Vilajets Trapezunt, Kleinasien. *Band 3*: 214-284.
- Kiepert, H. (1844). Karte von Klein-Asien, entworfen und gezeichnet nach den neuesten und zuverlässigsten Quellen, hauptsächlich nach den in den Jahren 1838-39 von Baron v. Vincke, Fischer und Baron v. Moltke, und 1841-3 von H. Kiepert, A. Schönborn und K. Koch ausgeführten Recognoscirungen, Berlin.

SUMMARY

Austrian botanist Handel-Mazzetti (1882-1940) visited Turkey in 1907. He was together with geologist Franz Kossmat, zoologist K. R. von Blumencron and dragoman Marc Bojovitch. Main purpose of their visit was to investigate mines around Trabzon. Handel-Mazzetti left Vienna on August 14 and began his journey from Istanbul where he visited island of Prinkipo (Büyükada). Then he stopped and made collections at Bender Erekli (Ereğli), Inceburun in Sinop, and from Samsun, respectively. He arrived to Trabzon on July 5 and made botanical excursions in this area. After few days of botanizing around Trabzon, he climbed up valley of Kalanema Dere (Söğütlü Deresi) and reached Fol Köy (Kalinçam Köyü, Tonya). In this route at lower elevations he observed Mediterranean vegetation. On July 15, he left Fol Köy and travelled westwards. He did several fieldworks around the vicinity of Görele. On July 23 he departed for Trabzon. At night they arrived in Trabzon but they had to stay in the ship. This made his collection wet and mouldy. Instead of doing fieldwork in east of Trabzon, he had to stay and dry his plants. He did few days of excursions around Platana (Akçaabat) and Kalanema valley and left Trabzon on July 31. Afterwards he moved to Ordu and stayed here until August 9. After a short stay in Samsun, he arrived at Istanbul on August 12. Finally, he arrived at Vienna with a rich collection of algae, fungi, lichens, mosses, liverworts, and vascular plants.